

Кримінальне право та кримінологія

Гулієв Ілгар Елхан огли

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
CRIMINAL RESPONSIBILITY AS A MODERN PROBLEM OF
CRIMINAL LAW OF UKRAINE**

Анотація. Держава виконує найважливішу функцію – протидії кримінальним правопорушенням та покарання тих, хто його вчинив, з метою створення та гарантування своїм громадянам безпеки та миру. Найбільш поширеною формою кримінально-правового реагування на вчинення кримінальних правопорушень є кримінальна відповідальність, яка виступає головним засобом протидії вчинення злочинів. Вона виступає основоположним елементом кримінального права. Чинне законодавство не містить визначення кримінальної відповідальності, проте одні науковці у своїх працях, запевняють, що вона є юридичним обов'язком винних осіб, зазнати дії кримінального закону за вчинений злочин. Інші мають думку, що кримінальна відповідальність – вимушений державний осуд особи, яка вчинила злочин, шляхом встановлення певних обмежень особистого, майнового характеру, які передбачені Кримінальним кодексом України. За часи незалежності України, кримінальне законодавство зазначало чимало змін на шляху досконалості. Всупереч цьому, й досі існують актуальні проблеми в нормах кримінального права. Серед сучасних проблемних аспектів кримінального права, особливе місце посідає проблематика кримінальної відповідальності. У даній статті аналізуються проблемні аспекти кримінальної відповідальності, які у сукупності створюють одну

з сучасних проблем кримінального права в цілому. Під час роботи досліджено та проаналізовано низку праць вчених, які розглядали це питання. Актуальність даної теми полягає в аналізі колізій та прогалін в кримінальному законодавстві, щодо сфери кримінальної відповідальності. Окрім цього, існує необхідність вирішити та запропонувати шляхи вдосконалення національного кримінального законодавства, що забезпечить подолання проблематики в цьому питанні. У сукупності, такі дослідження гарантують досягнення соціальної справедливості шляхом призначення злочинцю покарання, виправлення його в майбутньому та запобігання злочинам у майбутньому цим злочинцем, а також іншими особами.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальний кодекс, злочин, кримінально правовий вплив, винна особа, юридична особа, покарання.

Summary. The state performs the most important function - to counteract criminal offenses and punish those who committed it, in order to create and guarantee security and peace to its citizens. The most common form of criminal response to the commission of criminal offenses is criminal liability, which is the main means of combating crime. It is a fundamental element of criminal law. The current legislation does not contain a definition of criminal liability, but some scholars in their work, claim that it is the legal obligation of the perpetrators to be subjected to criminal law for the crime. Others believe that criminal liability is the forced state conviction of a person who has committed a crime by establishing certain restrictions of a personal, property nature, which are provided by the Criminal Code of Ukraine. Since Ukraine's independence, criminal law has marked many changes on the path to perfection. Despite this, there are still current problems in the rules of criminal law. Among the modern problematic aspects of criminal law, a special place is occupied by the issue of

criminal liability. This article analyzes the problematic aspects of criminal liability, which together create one of the current problems of criminal law in general. During the work, a number of works of scientists who considered this issue were researched and analyzed. The relevance of this topic lies in the analysis of conflicts and gaps in criminal law in the field of criminal liability. In addition, there is a need to address and propose ways to improve national criminal law, which will overcome the problems in this matter. Taken together, such research guarantees the achievement of social justice by sentencing the offender, correcting him in the future, and preventing future crimes by that offender as well as others.

Key words: *criminal liability, Criminal Code, crime, criminal law, guilty person, legal entity, punishment.*

Постановка проблеми. Серед усіх наявних прогалин в законодавстві, особливої уваги заслуговують окремі питання кримінальної відповідальності. Важливість вирішення цього питання полягає у встановленні ефективної дії кримінального законодавства в цілому, адже кримінальна відповідальність визначає розмір, форми, підстави та особливості несення покарання винного за свої вчинки. Встановлення ефективної дії кримінального права забезпечить дотримання законності, конституційних прав і свобод громадянина.

Мета статті полягає в аналізі сучасних поглядів науковців у сфері кримінального права на проблематику окремих питань кримінальної відповідальності. У результаті, висловити думку про позиції вчених з приводу цього питання та навести обґрунтовані власні пропозиції щодо подолання проблемних питань у галузі кримінального права.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання проблематики кримінальної відповідальності та напрямки їх подолання, нині є неоднозначним. Вивченню особливостей

кримінальної відповідальності присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як: І. Богатирьов, А. Савченко, В. Борисова, В. Грищук, О. Костенко, Ю. Бауліна, В. Шакуна, Є. Фесенка, О.О. Михайлов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, О.О. Кашкаров, А.Х. Степанюк, А.С. Головін та інші.

Виклад основного матеріалу. Величезна кількість вчених присвятили свої праці, дослідженню та вивченню кримінальної відповідальності, як феномену кримінального права. Адже вона виступає одним з головних заходів кримінально-правового впливу, який відіграє вирішальну роль у спеціальній протидії кримінальним правопорушенням. Кримінальну відповідальність можливо розглядати з двох аспектів, з одного, як своєрідну осудливу оцінку особи та злочину, котрий вона вчинила, а з іншого боку – це застосування державного примусу, який полягає в обмеженні прав, свобод та інтересів злочинця. Такий вид кримінально-правового впливу виступає реакцією держави на скоєне особою діяння, яке має вищий ступень суспільної небезпечності та має ознаки, властиві лише кримінальному законодавству.

Головін А.С. стверджує, що розуміння кримінальної відповідальності полягає не тільки в тому, що особа, яка визнана судом винною у вчиненні кримінального правопорушення, повинна понести відповідальність за свої дії, відповідно до неї застосовуються заходи морального, матеріального та фізичного характеру відносно вчиненого нею суспільно-небезпечного діяння. Важливим завданням постає відновлення справедливості шляхом відшкодування винним за свої дії чи бездіяльність, моральної та/або матеріальної шкоди в повному обсязі [2, с. 19].

Кримінально відповідальність виступає системою, яка поєднує в собі сукупність форм, методів, функцій та інших елементів кримінально-правового впливу. Дорече, до основних функцій останнього, відноситься: каральна, виховна, регулятивна, відновлювальна та превентивна. Кожна з функцій особлива та важлива. Наприклад, каральна функція полягає у

обмеженні та позбавленні винної особи певних благ, прав, свобод та інтересів. Відновлювальна функція слугує задля приведення в первісний стан порушених суспільних благ, відносин, певних соціальних зв'язків, тобто встановлення справедливості у соціумі. Виховна функція полягає у виконанні сукупності функцій з метою впливу на внутрішній світ та свідомість особи винного, на його моральний стан, задля запобіганню вчинення нею правопорушень у майбутньому.

За загальним правилом особою, яка підлягає кримінальній відповідальності згідно з чинним законодавством, є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України може наставати кримінальна відповідальність [1].

Проте, у 2014 році набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких актів України, щодо виконання Плану дій по лібералізації Європейським Союзом, візового режиму для України» в якому закріплюється питання кримінальної відповідальності юридичних осіб. На основі цього закону, в Загальну частину чинного Кримінального кодексу України, введено новий розділ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [1].

Відповідно до норм цього розділу юридичні особи несуть кримінальну відповідальність, якщо їх уповноважені особи вчинили від їх імені та в їхніх інтересах кримінально-каране діяння. Тобто, виходячи з цього, суб'єктами злочинів передбачені цим розділом виступають уповноважені особи та інші особи, які відповідно до установчих документів, вчиняють дії від імені юридичної особи.

Вітчизняні вчені запевняють, що юридичні особи не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, оскільки неможливо визначити вину такої особи у вчиненні злочину, відсутні обґрунтовані системи кримінальних покарань таких суб'єктів, а головне –

невідповідність основоположному принципу кримінального права – особистої винної відповідальності та індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання [3, с. 8].

Існують суперечності з цього питання, оскільки позиція більшості науковців виходить з норм законодавства, що суб'єктом злочину є фізична, осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку з якого настає кримінальна відповідальність [4, с. 34].

Основним аргументом цих суперечок – це не відповідності кримінальної відповідальності юридичних осіб, принципу особистої та індивідуальної відповідальності. Юридичній особі не притаманно володіти суб'єктивністю, усвідомлювати вольову поведінку, усвідомлювати свою вину та нести кримінальну відповідальність за свої дії, тобто не може бути суб'єктом злочину. Законодавство передбачає запровадження в кримінальному праві, юридичної функції, відповідно до якої юридична особа піддається санкціям, тобто визначається такою, що вчинила злочин, при умові, що такий злочин вчинив керівник, засновник, учасник чи інша уповноважена особа, тож це випадки, коли фактично не встановлено вчинення нею караного діяння.

Якщо проаналізувати кримінальне законодавство зарубіжних країн, таких як: США, Китай, Англія, Франція, Португалія та інші, то можемо побачити, що їхньому праві виокремлюють дві категорії суб'єктів кримінальної відповідальності – фізичні та юридичні особи.

Ідеальним прикладом запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб для України, може слугувати Китай, у якому багато років існував принцип відповідно до якого юридичні особи не несли відповідальність за свої дії, через те, що не визнавались суб'єктами злочину. Багаторічні дискусії правників дали свій результат, та з 1997 року в кримінальному законодавстві (Кримінальному кодексі КНР) закріплений такий суб'єкт злочину, як юридична особа. Наразі, кримінальним

законодавством Китаю нараховується 136 види злочинів, за які можуть бути покаране юридичні особи [7, с. 30-34].

У Кримінальну кодексі КНР виділений окремий параграф, під назвою «Корпоративні злочини», яким визначаються підстави, порядок та особливості кримінальної відповідальності юридичних осіб. Цими нормами передбачено покарання у вигляді штрафу – для юридичних осіб, а для керівників та інших уповноважених осіб, передбачається покарання на загальних підставах [7, с. 30-34].

Важливим кроком для України слугує закріплення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб на міжнародному рівні, адже низка міжнародно-правових актів встановлюють обов'язкову умову введення кримінально-правового впливу з боку держави на відповідну категорію осіб. Тож, 15 листопада 2000 року прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності визначила нові підходи в боротьби з організованою злочинністю. Конвенцією ООН прямо передбачено рекомендація державам-учасникам, у тому числі й Україні, ввести кримінальну відповідальність юридичних осіб за певні злочинні діяння [6].

З цього випливає, що ефективність дій норм кримінального законодавства України, прямо залежить від вивчення міжнародного досвіду, а згодом імплементації його в національне законодавство.

Україна приєдналась до багатьох міжнародних конвенцій, обов'язковою умовою участі у яких є запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за окремі види злочинів. Тож, впровадження інституту кримінально-правового впливу відносно юридичних осіб та приближення правової системи України до міжнародних стандартів, зумовлено не тільки низкою правових, політичних та економічних чинників, а й обов'язком виконання

міжнародно-правових зобов'язань. Отже, до факторів запровадження належить: участь України у міжнародних конвенціях, в яких є умова запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за причетність до злочинів певного виду, вдосконалення системи протидії злочинам, які вчиняються в інтересах юридичних осіб та низку інших. Попри це, існує потреба детального обґрунтування внесених змін до кримінального законодавства, щодо запровадження кримінально-правового впливу на юридичних осіб, а також перегляду більшості інститутів кримінального права.

Можемо з упевненістю стверджувати, що встановлення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, це складний процес. В першу чергу, необхідно переглянути та переосмислити наявні принципи кримінального права в цілому, а також інституту кримінальної відповідальності [5, с. 239].

Висновок. Аналізуючи усе вище зазначене, можемо зробити висновок, що попри внесення величезної кількості змін до законодавства України й досі існують окремі колізії та прогалини у такій сфері кримінального права, як кримінальна відповідальність. Прикладом цього, слугує наведена в статті новела, щодо питання притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності за відповідні злочини. Ми не можемо стверджувати, що чітко встановлена правова система притягнення останніх до покарання, адже з точки зору кримінально-правової політики інтересів держави, теорії та практики, це питання остаточно не вирішено.

Встановлена в кримінальному законодавстві кримінальна відповідальність юридичних осіб зазнає труднощів у застосуванні окремих норм на практиці. Інститут кримінальної відповідальності, хоча б щодо юридичних осіб, потребує детальнішого, глибокого опрацювання із залученням фахівців у цій сфері та міжнародного досвіду. Кримінальна відповідальність багатогранна, має свої особливості та виключення, тому

проблематика її реалізації за загальним правилом, відносять до найскладніших у теорії та практики. Дуже важливо збалансувати усі сфери кримінального права, адже вони своїм чином регулюють усі сфери суспільного життя. Інститут кримінальної відповідальності особливо приймає у цьому участь, через законодавця, який вирішуючи питання про встановлення кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, корегується не тільки правові норми галузей права відповідної сфери суспільних відносин, але й кримінального права. Це необхідно для встановлення рівнозначного, справедливого покарання відповідно до ступеня вчинення суспільно небезпечного діяння. Тому, для забезпечення ефективного правового застосування кримінальної відповідальності, дуже важливо комплексно опрацювати норми та подолати колізії, що викликають плутанину в теорії кримінального права та в практиці застосування цих норм. Тобто, існує потреба у кардинальних змінах інституту кримінальної відповідальності.

Література

1. Кримінальний кодекс України: станом на 17 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Головін А.С. Кримінальна відповідальність в контексті сучасних тенденцій відправлення правосуддя / А.С. Головін // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 11–12 жовтня 2012 р.) / редкол. : В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2012. С. 14-25.
3. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід, та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. ...

канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Михайлов; Акад. адвокатури України. К., 2008. 18 с

4. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / за ред. О.М. Омельчука. К.: Алерта; КНТ. ЦУЛ, 2010. 208 с.
5. Кашкаров О.О. Передумови реформування Кримінального кодексу України та створення законодавства про кримінальні проступки / О.О. Кашкаров // Форум права. 2009. № 1. С. 236-241.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
7. Пан Дунмэй Теория уголовной ответственности юридических лиц в КНР // Уголовное право. 2009. № 2. С. 30-34.